

YAZILIŞININ 550. YILINDA CERRAHİYETÜ'L-HANİYYE HAKKINDA SCI-E KAPSAMINDAKİ DERGİLERDE YAYINLANAN TÜRKİYE KAYNAKLI MAKALELER

Articles from Turkey in SCI-E Journals, in the 550th Years of Cerrahiyetü'l-Haniyye

H. Volkan Acar¹

¹ Doç. Dr., Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Anesteziyoloji ve Reanimasyon Kliniği

ÖZ

Türk tıp tarihinin en önemli kaynakları arasında sayılan Cerrahiyetü'l-Haniyye, bundan tam 550 yıl önce 1465'de yazılmıştır. 1927'de Ali Canip tarafından yeniden gün ışığına çıkarıldıktan sonra, uzunca bir süre kitabın göz ardı edildiği görülmektedir. Arada bir makaleler yayınlansa da Cerrahiyetü'l-Haniyye hakkındaki yayınlar, esas olarak 1990'lardan sonra hızlı bir artış göstermiştir. Prof. Dr. İlter Uzel tarafından yazılan transkripsiyonun 1992'de yayınlanması, bu artışın temel nedeni sayılabilir. Kitabın içeriği, farklı açılardan incelenmiş ve uygulanan tedavi yöntemleri çok sayıda makaleye konu olmuştur. Bu çalışmada, Cerrahiyetü'l-Haniyye hakkında SCI-Expanded kapsamındaki dergilerde yayınlanan Türkiye kaynaklı yayınlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tıp Tarihi; Yayınlar

ABSTRACT

Cerrahiyetü'l-Haniyye which was regarded as one of the most important sources of Turkish history of medicine, was written 550 years ago, in 1465. It was seen that it was disregarded for a long period of time after rediscovered by Ali Canip in 1927. Publications about Cerrahiyetü'l-Haniyye showed an accelerated increase mainly in 1990s, although a few ones were published occasionally before. The publication of a transcribed text of the book by Prof. Dr. İlter Uzel in 1992, can be seen as the main reason of this increase. The content of the book was studied for various aspects while its therapeutic methods were entreated by numerous publications. In this study, studies about Cerrahiyetü'l-Haniyye that was published in SCI-Expanded journals were evaluated.

Keywords: History of Medicine; Publications

GİRİŞ

On beşinci yüzyıl Türk hekimlerinden olan Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468?), Türk tıp tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Tam adı Şerafeddin bin Ali bin el-Hac İlyas Sabuncuoğlu olan ve Amasya Darüşşifası'nda 14 yıl hekimlik yaptığı bilinen Sabuncuoğlu'nun birçok önemli özelliği bulunmaktadır. Sabuncuoğlu hem klinisyen, hem araştırmacı hem de eğitimci özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Etik kurallara dikkat çekmesi ve bunun için verdiği öğütler de, öğrencileri ve genç meslektaşları için yol gösterici bir özellik taşımaktadır.¹ O dönemde Amasya, Anadolu'da küçük bir şehir olmakla birlikte ticaret, kültür ve sanat açısından önde gelen merkezlerden birisiydi. Uzel, XV. yüzyılda Amasya nüfusunun %8'ini medrese öğrencilerinin oluşturduğunu bildirmektedir.¹

Lokman Hekim Dergisi, 2015;5(2):37-44

Geliş Tarihi - Received: 25.01.2015; Kabul Tarihi - Accepted: 31.03.2015

İletişim - Correspondence Author: H. Volkan Acar, Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Anesteziyoloji ve Reanimasyon Kliniği-Ankara - Türkiye

hvacar@yahoo.com

Sabuncuoğlu'nun üç eserin yazarı olduğu bilinmektedir: Terceme-i Akraadin, Mücerrebname ve Cerrahiyetü'l-Haniyye.¹ Bunlardan Terceme-i Akraadin, çeşitli ilaçların hazırlanışlarını ve endikasyonlarını anlatmaktadır. Diğer eseri Mücerrebname, insanlar ve hayvanlar üzerindeki ilaç denemelerinden oluşmaktadır. İlk resimli Türkçe tıp ders kitabı sayılan Cerrahiyetü'l-Haniyye ise, çeşitli hastalıkların tedavilerini üç başlık altında (dağlamalar, cerrahi işlemler, kırıklar-çıkıklar) anlatır.¹

CERRAHİYETÜ'L-HANİYYE

Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin sadece üç adet el yazması nüshası günümüze kadar ulaşmıştır. İki nüsha Türkiye'de (İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi AD ile Fatih Millet Kütüphanesi), üçüncü nüsha ise Fransa'dadır (Paris'teki Ulusal Kütüphane-Bibliothèque Nationale).¹ Prof. Dr. İlter Uzel her üç nüshayı da inceleyerek, Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin transkripsiyonu yapılmış metnini Türkçeye kazandırmış ve böylece Sabuncuoğlu ve Cerrahiyetü'l-Haniyye hakkında ayrıntılı bir temel kaynak oluşturmuştur.¹

Sabuncuoğlu'nun en bilinen eseri olan Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin, Türk tıbbı açısından birkaç önemli özelliği bulunmaktadır.

Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin en önemli özelliği Türkçe yazılmış olmasıdır. O dönemde edebiyat dili olarak Farsça, bilim dili olarak ise Arapça tercih edildiğinden, Sabuncuoğlu'nun kitabını Arap alfabesiyle Türkçe yazmış olması, kitaba ayrı bir değer katmaktadır. Sabuncuoğlu, kitabını Türkçe yazmış olmasının nedenini şöyle açıklamaktadır: *(Anadolu'da yaşayan) Rumlar da Türkçe konuşurlar. Çağımızın cerrahlarının çoğunun okuması yazması yoktur. Bunların okuma yazma bilenleri de Türkçe kitaplar okurlar. (Türkçe yazıldığı için) bu kitaba başvurduklarında, çeşitli sorunlarını çözebilirler. (Bu sayede) konuların özüne hâkim olduğu için hekimler hatalı bir işlem yapmaktan, hastalar da komplikasyonlarla karşılaşmaktan kurtulmuş olurlar.*¹

Cerrahiyetü'l-Haniyye'de tedavide kullanılan cerrahi alet ve cihazların çizimleri yer almaktadır. Bu çizimlerin büyük çoğunluğu, Zehravi'nin et-Tasrif adlı eserinden alıntılanmış olmakla birlikte, çok sayıda çizimin de Sabuncuoğlu'na ait olduğu görülmektedir. Zehravi'den alıntılanan bazı aletlerin çizimleri ise daha incelikli ve rafine bir şekilde aktarılmıştır.

Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin belki de en önemli özelliği, 100'den fazla renkli çizim içeriyor olmasıdır.¹ Bu çizimlerin tümünde, metinlerdeki tedavi uygulamaları resmedilmiştir. Bu uygulamalarda hastanın, hekimin, hastalıklı bölgenin ve yapılan işlemin açıkça tanımlandığı görülmektedir. Kitaptaki çizimlerde jinekolojik pozisyonların resmedilmiş olması ve kadın sağlıkçıların da çizimlerde yer almış olması, kitaba ayrı bir özellik kazandırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Cerrahiyetü'l-Haniyye, Türk ve İslam dünyasının ilk resimli tıp ders kitabı olarak da kabul edilmektedir.

Cerrahiyetü'l-Haniyye ve et-Tasrif

Sabuncuoğlu'nun Arapça ve Farsçayı bildiği, yaşadığı yer itibarıyla Yunancayı da biliyor olduğu anlaşılmaktadır.¹ Dolayısıyla kitaplarında, bu dillerde yazılmış kaynaklardan yararlanmış olduğu ileri sürülebilir. Ama modern cerrahinin babası kabul edilen, X. yüzyıl Endülüslü Arap hekimi Zehravi'nin et-Tasrif'iyle arasındaki büyük benzerlik göz önüne alındığında, Sabuncuoğlu'nun temel kaynağının et-Tasrif olduğu kolayca görülecektir.

Adnan Adıvar ve Vecihe Kılıçoğlu, kitabın tam bir çeviri olduğu görüşündedirler. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* adlı eserinde, iki eseri "satır satır" karşılaştırdığını ve "pek ehemmiyetsiz bazı müşahede ve mütalaalar bir taraf bırakılırsa" eserin, et-Tasrif'in bir çevirisi olduğunu gördüğünü söyler.² Kılıçoğlu ise et-Tasrif'in Arapça nüshasıyla bir karşılaştırma yaptığını belirterek, Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin "kelimesi kelimesine tercüme" olduğunu anladığını ifade eder.³

Bu konuda Süheyl Ünver ve İlter Uzel ise bu kadar keskin bir görüşe sahip değillerdir. Ünver, 1938 tarihli İstanbulun Zabtından Sonra Türklerde Tıbbî Tekâmüle Bir Bakış adlı makalesinde şöyle demektedir: İstanbul'un fethinden evvel en mühim hekimimiz Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin bin Ali bin İlyas'dır. 870 (1465)de Ebülkasım Zehravi'nin tasrifindeki cerrahi kısmının tasnifini ve

esas klasik bahislerini değişdirmiyerek lakin şahsi mşshadedelerini de ilave ederek çok mşhim ve telif *hakkını kuvvetlendirecek kadar mşhim bir eser yazarak Fatih'e takdim etmişdir.*⁴ İlter Uzel de, et-Tasrif'in İngilizce-Arapça tıpkıbasımı ile yaptığı karşılaştırma sonucunda, her iki kitap arasında 137 farklılık saptadığını belirtmektedir.¹

Yani sonuç olarak Sabuncuoğlu'nun et-Tasrif'in çevirisini yaptıktan sonra hem kitaba bazı yeni bۆlۆmler eklediğini, hem de metin aralarına kendi deneyimlerini ve diğer kaynaklardan edindiği bilgileri eklediği sۆylenbilir. Ama bunu gۆnۆmۆz bilim dۆnyasında kabul edildiği şekilde, bir intihal (plagiarism) olarak kabul etmek çok doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü kendinden ۆnce yayınlanmış metinleri çevirip, ۆzerine başka kaynaklardan alınan bilgileri ve kendi deneyimlerini de ekleyerek yayınlamak, eski dۆnemlerde sık gۆrۆlen bir uygulamadır. Tibet tıbbı ۆzerine yaptığı araştırmalarla tanınan Barbara Gerke bu durumu řۆyle açıklamaktadır: *Eski dۆnemlerde kendinden ۆnce yaşamışların yazdığı metinlerden alıntılar yapmak intihal olarak gۆrۆlmezdi. Bu durum yalnızca, "varolan bilgiyi yeni kuşaklara aktarmanın" bir yolu olarak kabul edilmektedir.*⁵

SCI-Expanded Kapsamındaki Dergilerde Yayınlanan Tۆrkiye Kaynaklı Yayınlar

SCI-Expanded kapsamındaki dergilerde Cerrahiyetü'l-Haniyye'den bahseden Tۆrkiye kaynaklı ilk yayın İhsan Numanoğlu'na aittir. Tۆrkiye'de ağdaş anlamdaki ocuk cerrahisinin kurucusu kabul edilen İhsan Numanoğlu, 1973'de Journal of Pediatric Surgery dergisinde yayınlanan makalesinde, Cerrahiyetü'l-Haniyye'deki ocuk cerrahisiyle ilgili bۆlۆmler hakkında bilgi vermiş ve kitapta yer alan altı adet çizimi de ۆrnek olarak makalesine eklemiştir.⁶

Bu tarihten sonra yaklaşık 20 yıl sۆreyle Sabuncuoğlu şerefeddin ve Cerrahiyetü'l-Haniyye, Tۆrk araştırmacıların gۆndemine gelmezken 1991'de Cenk Bۆyۆkunal ve Nil Sarı, yine ocuk cerrahisi ile ilgili daha geniş bir makaleyi aynı dergide, yani Journal of Pediatric Surgery'de yayınlamışlardır.⁷

Bin dokuz yۆz doksan yedi ve sonrasında ise Cerrahiyetü'l-Haniyye hakkındaki yayınlar ivmelenerek artmaya başlamıştır. Kitabın içeriği, hemen hemen her cerrahi uzmanlık alanınca incelenmiş ve çok sayıda makalenin ana konusunu oluşturmuştur. Tۆrk hekimlerinin Cerrahiyetü'l-Haniyye hakkında hazırladıkları makaleler genel cerrahi, gۆęs cerrahisi, gۆz hastalıkları, KBB cerrahisi, ortopedi ve travmatoloji, plastik ve rekonstrۆktif cerrahi, ۆroloji, damar cerrahisi, ocuk cerrahisi, beyin cerrahisi ve akupunktur gibi çok farklı alanlardadır. Bu Tۆrk hekimleri yaptıkları yayınlarla, Cerrahiyetü'l-Haniyye'deki tanı ve tedavi yۆntemlerini ve/veya cerrahi aletleri, artık evrensel tıp dili haline gelmiş İngilizce yoluyla uluslararası tıp literatۆrüne kazandırmışlar ve bu sayede Sabuncuoğlu şerefeddin ve Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin, dۆnya tıp camiası tarafından daha iyi ve doğru bir şekilde bilinmesini sağlamaya çalışmışlardır. Bu açıdan, bu makalelerin Tۆrk tıbbına sağladıkları bۆyۆk katkının hakkını teslim etmemiz gerekmektedir.

Sabuncuoğlu'nun Temel Kaynağı

Yukarıda da belirtildiği gibi Cerrahiyetü'l-Haniyye'yi yazarken Sabuncuoğlu, ۆnce et-Tasrif'in çevirisini yapmış, daha sonra da bunun ۆzerine kendi deneyimlerini ve başka kaynaklardan aldığı bazı bilgileri eklemiştir. Ancak buraya konu aldığımız bazı makalelerde Zehravi, Sabuncuoğlu'nun bilgi kaynakları arasında saymakla birlikte, et-Tasrif ile Cerrahiyetü'l-Haniyye arasındaki bۆyۆk benzerlikten sۆz edilmemiştir.⁸⁻¹¹ Bazı makalelerde ise, Sabuncuoğlu'nun temel kaynağı olan et-Tasrif'in adı bile geçmemektedir.^{6,12-15}

Kitabı İlk Olarak Kim Ortaya ıkardı?

Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin, XX. yۆzyılda yeniden ortaya çıkarılıp bilim dۆnyasına tanıtıldığı tarih konusunda, makaleler farklı bilgiler vermektedir.

Kitabın yeniden keşfedilme tarihi, bazı makalelerde "XX. yۆzyılın başı",¹⁶ bazı makalelerde "1930'lar",¹⁷ bazılarında ise "1930'ların başı" olarak ifade edilmektedir.¹⁸ Birçok yazar ise kitabın 1936'da gۆn işığına çıkarıldığını belirtip, Sۆheyl ۆnver'in 1939'daki makalesine atf yapmaktadır.^{9,11,19-21} Bazı

makalelerde de, doğrudan 1939 tarihli bu yazı kaynak olarak gösterilmektedir.^{8,12,22,23} Yirminci yüzyılda Cerrahiyetü'l-Haniyye'den bahseden ilk yazarın 1927'de Hayat Mecmuası'ndaki yazısıyla Ali Canip olduğunu belirten, sadece tek bir makale bulunmaktadır.²⁴

Bu konudaki iki önemli kaynak olan Vecihe Kılıçoğlu ve İter Uzel, Cerrahiyetü'l-Haniyye'den ilk söz edenin, 1927'de Hayat Mecmuası'ndaki yazısıyla Ali Canip (Yöntem) olduğunu bildirmektedirler.^{1,3}

Birçok Türk bilim insanı, eserin ilk kez Süheyl Ünver tarafından gün ışığına çıkarılıp, 1939'da bilim dünyasına tanıtıldığını bildirmiş olsa da, aslında Ünver bu tarihten sekiz yıl önce yani 1931'de de Cerrahiyetü'l-Haniyye konusunda Belediye Mecmuası'nda bir makale yayınlamıştır: *Beş Asırlık Tıbbi Bir Kitabımız: Cerrahname*.²⁵ Ayrıca 1939 tarihli yayına kadar olan sürede çeşitli Uluslararası Tıp Kongrelerinde Süheyl Ünver, Hüseyin Usman ve Kamil Beksan, kitapla ilgili bildiriler sunmuşlardır.^{1,3} Yine Süheyl Ünver, 1938'deki başka bir makalesinde (İstanbulun Zabıtından Sonra Türklerde Tıbbi Tekamüle Bir Bakış) kitap hakkında kısa bir bilgi vermiştir.⁴

Biz, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin dijital arşivlerinde yaptığımız bir tarama sonucunda, 1931'de kitabı konu edinen bir köşe yazısının olduğunu saptadık. Cumhuriyet gazetesinin 23.7.1931 tarihli nüshasında M.T. rumuzu ile yazılan bir yazı, Cerrahiyetü'l-Haniyye'yi konu edinmektedir. Yazar, "Hacı İlyas oğlu Şerafettin" tarafından yazılmış olan "Cerrahiyetülhaniye" adını taşıyan kitabı "Millet kitaphanesinin müze kısmında" gördüğünü ifade etmekte ve kitabın içeriği ve resimlerine dikkat çekmektedir.²⁶

Konu Başlıklarına Göre Makalelerin İçerikleri

SCI-Expanded kapsamındaki dergilerde yayınlanan Türkiye kaynaklı yayınların yazarları, Cerrahiyetü'l-Haniyye içindeki çeşitli konuları, kendi uzmanlık alanlarına göre yorumlayarak kitabın değerini vurgulamaya çalışmışlardır.

Akupunktur: Cerrahiyetü'l-Haniyye'de yer alan dört ayrı başlık, akupunkturun temel bilgileriyle uyumlu görünmektedir. Bu açıdan 1. bölümdeki (Dağlama) üç başlık ile 2. bölümdeki (Cerrahi) bir başlık içindeki bilgiler, Sabuncuoğlu'nun akupunktur ve Çin tıbbi bilgilerine hâkim olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Aslında Cerrahiyetü'l-Haniyye'de açıklanan bazı tedavilerin akupunkturla bağlantılı olabileceğinden söz eden ilk makale İter Uzel'e aittir.²⁷ Daha sonra bazı kongre bildirimleri, makaleler ve kitaplarda da Sabuncuoğlu ile akupunktur bağlantısı dile getirilmiş ama kapsamlı bir inceleme yapılmamıştır.²⁸⁻³³ Bu konuda yeni yayınlanan bir makale, Sabuncuoğlu'nun kitabındaki dört bölümün akupunktur ve Çin tıbbi bilgileriyle uyumlu olduğunu göstermektedir.³⁴

Anestezi ve algoloji: Cerrahiyetü'l-Haniyye'de yer alan anestezi ve algoloji ile ilgili bölümler, anestezi hekimlerinin de ilgisini çekmiştir.^{13,17} Uyguladığı dağlama, cerrahi işlemler ve kırık-çıkık tedavilerinin hasta için ağırlı işlemler olduğuna dikkat çeken Sabuncuoğlu, bu durumu şöyle anlatır: *Bu amel-irahat kim vardur, kesmek ve dikmek ve yakmaktan ibaretdür. Kişi vardur kim bu amellere tahammül eyler ve kişiler vardur tahammül idemezler.*¹ Bu ağırlı işlemlere "tahammül edemeyenler" için Sabuncuoğlu'nun uyguladığı yöntem, hastaya adamotu kökü ve badem yağı karışımı vermektir.¹ Ayrıca baş ağrısı, migren, sinüzit ağrısı, siyatik, diş ağrısı, boğaz ağrısı ve bel ağrısı gibi yakınmalar için krem, pomat, plaster, merhem, losyon ve oral preparatlar yanında dağlamanın da kullanılması, yayınlara konu olmuştur.¹⁷

Beyin cerrahisi: Beyin cerrahisiyle ilgili tedavi yöntemleri birçok yazarın ilgisini çekmiştir. Bilim insanlarımız yazılarında, Cerrahiyetü'l-Haniyye'deki kafa travması, hidrosefali, spinal travma, siyatik, kifoz, spinal deformiteler, bel ağrısı ve hemipleji konularının tanıtımını yapmışlardır.^{8,10,16,21,22,24,35-37}

Çocuk cerrahisi: Çocuk cerrahisiyle ilgili makalelerde imperfore anüs, perineal fistül, hipospadias, sünnet, vajinal atrezi, üretral atrezi, anal atrezi konularıyla ilgili bilgi verilmiştir.^{6,7,38}

Damar cerrahisi: Bu konuda yayınlanan tek makalede Cerrahiyetü'l-Haniyye'deki varislere yaklaşım konusu ele alınmıştır.¹⁹

Genel cerrahi: Yayınlanan bir makalede Cerrahiyetü'l-Haniyye'deki proktoloji konuları (hemoroid, anal fissür, perianal apse ve fistüller) incelenmiştir.³⁹

Göğüs cerrahisi: Göğüs cerrahisini ilgilendiren konuları ele alan iki adet makale yayınlanmıştır. İlk makale, üst özefagustan yabancı cisim çıkarma, sülük çıkarma, trakeotomi, sternum kırığı ve kot kırığı gibi konuları incelerken, XV. yüzyılda trakeal kanülün tanımlanmış olmasını, solunum fizyolojisi açısından önemli bir nokta olarak değerlendirmektedir.⁹ Diğer makale ise yalnızca pnömotoraks tedavisini incelemiştir.¹⁴

Göz hastalıkları: Bilindiği gibi Cerrahiyetü'l-Haniyye'de çok çeşitli göz hastalıklarının tedavisi açıklanmaktadır. Türk araştırmacıların makalelerine konu olan bu hastalıklar arasında şunlar sayılabilir: göz kapağı bozuklukları (dermato/blefaroşalazis, ptozis, trikiasis, şalazyon), gözyaşı kanalı bozuklukları (akut ve kronik dakriyosistit), pterijum, korneal vaskularizasyon, pannus, üveit, katarakt, konjonktival bozukluklar (konjonktivit, semblefaron, konjonktival kitleler).^{15,40}

Kadın hastalıkları ve doğum: Bu konudaki tek makalede anormal gelişler, aletli doğumlar, hidrosefali ve ölü fetüsün çıkarılması gibi başlıklar incelenmiştir.¹¹

Kulak-Burun-Boğaz: Kulak-Burun-Boğaz ile ilgili yayınlarda fasiyal palsi, seste kabalaşma, tonsil ve uvula tümörleri, boyun ve larinks tümörleri, nazal fraktür, mandibula fraktürü, kulak ağrısı, başağrısı, boyunda kanayan damarların koterizasyonu, kulakta yabancı cisim, frenulum insizyonu, nazal polipler, trakeotomi, adenoid hipertrofisi, nazal polip, dış kulak yolu atrezisi, baş ve boyunda apse, burunda kötü koku gibi hastalıklar ve tedavilerin aktarıldığı görülmektedir.^{7,23,41}

Nöroloji: Nörolojiyle ilgili yayınlarda epilepsi, migren ve fasiyal palsi gibi konular işlenmiştir.^{21,22}

Onkolojik cerrahi: Benin ve malin kitleler için eksizyonun ve dağlamanın önerildiği bölümler de, ayrı bir makalenin konusunu oluşturmuştur.⁴²

Ortopedi: Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin 3. bölümü kırıklara ve çıkıklara ayrılmıştır. Bu bölümü ayrıntılı olarak inceleyen bir makalede vücudun çeşitli bölgelerindeki kırıklar ve çıkıklar yanında polidaktili ve sindaktili de ele alınmıştır.¹⁶

Plastik cerrahi: Bu alanı ilgilendiren hermafroditizm, yarık dudak, polidaktili, jinekomasti, göz kapağı cerrahisi (entropion, ekotropion, semblefaron) ve maksilofasiyal cerrahi bölümleri, çeşitli yazarlarca ele alınmıştır.^{7,41,43,44}

Psikiyatri: 2006'da American Journal of Psychiatry'nin Images in Psychiatry bölümünde "mal-i hülya" tedavisinde dağlama kullanımının resmedildiği Cerrahiyetü'l-Haniyye'den alınma bir çizim yer almıştır. Bu kısa yayında, Sabuncuoğlu'nun hem "mal-i hülya", hem de "unutsaguluk" için dağlama tedavisini kullandığından bahsedilmektedir.⁴⁵

Üroloji: Üroloji uzmanlarının bu konudaki makalelerinin içerikleri, Cerrahiyetü'l-Haniyye'de tanımlanan sistoskopi, mesane taşı, idrar retansiyonu, mesane irrigasyonu, pediatrik ürolojik girişimler (mea darlığı, üretral atrezi, hipospadias, epispadias, fimosis, sünnet), hidrosel, varikosel, orşiyektomi, penektomi, üretrosistoskopi, penil ve skrotal lezyonlar, hermafroditizm ve penil siğillerle ilgilidir.^{18,20,46}

Diğer: Bu temel alanlar dışında, Cerrahiyetü'l-Haniyye'deki cerrahi alet çizimleri de birçok yazar tarafından ele alınmıştır. Göğüs cerrahisinde,⁹ oftalmolojide,^{15,40} göz kapağı cerrahisinde,⁴³ beyin cerrahisinde,^{10,21,35,47} ürolojide,^{20,46} genel cerrahide,³⁹ çocuk cerrahisinde,⁷ kulak-burun-boğaz cerrahisinde⁴¹ ya da algolojide¹⁷ kullanılan çeşitli cerrahi aletlere ve bunların çizimlerine özellikle dikkat çekilmiştir. Hatta bu aletler ve çizimleri ayrı bir makaleye de konu olmuştur.⁴⁸

Günümüzde tamamlayıcı tıp yöntemleri arasında sayılan kupa çekme işlemi de bir makalede ele alınmıştır. Makalede Sabuncuoğlu'nun pnömotoraks tedavisinde, mihceme olarak adlandırılan bu tedavi yöntemini kullanması anlatılmıştır.¹⁴

Bilim insanlarımız, kitapta tanımlanan bazı tekniklerin cerrahide halen geçerli olduğu vurgulanmış⁴³ ve anatomi bilgilerinin doğruluğuna duydukları hayranlığı ifade etmişlerdir.^{9,14,46} Ayrıca kitapta resmedilen lomber traksiyon tekniğinin, tıp tarihine önemli bir katkıda bulunduğu da birçok yazar tarafından özellikle belirtilmektedir.^{8,21}

SABUNCUOĞLU TÜRK MÜ, ARAP MI?

Yabancı araştırmacıların bazıları, içeriği itibarıyla Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin önemli bir bilimsel eser olduğunu kabul etmekle birlikte, (belki de kitabın Arap harfleriyle yazılmış olmasının etkisiyle) kitabın yazarı Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Arap olduğu algısına kapılmışlardır. Aslında bu yanlışlık, daha birçok makalede rastlanmış olmasına karşın, biz burada sadece Türk hekimleri tarafından yanıtlar yazılarak düzeltilmiş olanları aktaracağız.

Bu yanlış bilgiyi içeren ve Türk bilim adamları tarafından düzeltme gönderilen yazılar, üç farklı disipline aittir ve oftalmoloji, beyin cerrahisi ve enfeksiyon hastalıkları dergilerinde yayınlanmıştır.

Clinical and Experimental Ophthalmology dergisinin 2004'deki bir sayısında editöryal bir yazı yayınlanmıştır.⁴⁹ Bu editöryal yazı, aynı sayıda Halit Oğuz tarafından yazılan ve Cerrahiyetü'l-Haniyye'deki göz hastalıkları ile ilgili bölümleri aktaran makaleyi tanıtmaya çalışırken, "Batı eğitim sistemine göre eğitim almış kişiler, Arap hekimlerine ne çok şey borçlu olduklarını unutmamalıdır" cümlesini kullanmıştır.⁴⁹ Bunun üzerine Oğuz, sonraki bir sayıya gönderdiği mektupla, editöryal yazıdaki bu yanlış düzeltmeye çalışmıştır.⁵⁰ Mektupta, Sabuncuoğlu'nu Arap olarak gösteren yayının içeriği eleştirilerek, gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Sabuncuoğlu'na yönelik bu "Arap" vurgusu başka bir makalede daha dikkat çeker. Acta Neurochirurgica dergisinde 2007'de yayınlanan makalesinde Mehmet Turgut, konu olarak Cerrahiyetü'l-Haniyye'deki beyin cerrahisiyle ilgili çizimleri işlemiş ve Sabuncuoğlu hakkında da ayrıntılı bilgiler vermiştir.²¹ Bu makalenin altında ise bir Alman cerrahın yorumu yer alır. Bu yorumda yazar, makale için Turgut'a teşekkür etmemiz gerektiğini ifade eder ve "Biz Avrupa'ya odaklanma eğiliminde olduğumuz için diğer kültürlerdeki, yani bu örnekte olduğu gibi Arap dünyasındaki tıbbın yüksek düzeyinden yeterince haberdar değiliz" diye yazar. Bunun üzerine, yoruma yanıt yazan Turgut da, Sabuncuoğlu'nun Arap değil Türk olduğunu belirtir ve bu durumun zaten makale içeriğinde de açıklandığını hatırlatır.²¹

Clinical Infectious Diseases dergisinin 15 Mayıs 2007 sayısının kapağında, Cerrahiyetü'l-Haniyye'den alınma bir çizim vardır. Skrofula dağlanmasının gösterildiği bu çizimi kapağına basan dergi, resim altı bilgisinde çizimin Sharafad-din ibn 'Ali adlı Arap hekimine ait olduğunu bildirir. Bunun üzerinde derginin Editöre Mektup köşesine bir yazı gönderen Osman Sabuncuoğlu ve Özalp Ekinci, hekimin adının Şerefeddin Sabuncuoğlu olduğunu birkaç kez vurgularlar ve onun Arap değil Türk bir hekim olduğu bilgisini kayda geçirirler.⁵¹

SONUÇ

Türk tıp tarihinin önemli kaynaklarından birisi olan Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin yazılışının üzerinden 550 yıl geçmiştir. Mevcut yayınlar incelendiğinde, ilk resimli Türkçe tıp kitabı olarak kabul edilen Cerrahiyetü'l-Haniyye'ye Türk bilim insanlarının büyük bir ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu ilgi, hem Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin hem de yazarı Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun dünya bilim camiasına tanıtılmasına büyük bir katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

1. Uzel İ. Cerrahiyet'ül Haniyye, 1st ed. Ankara; Türk Tarih Kurumu Yayınları: 1992.
2. Adivar AA. Osmanlı Türklerinde İlim. 4. Baskı. Geliştirilmiş IV. Basımı Hazırlayan: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Prof. Dr. Sevim Tekeli. İstanbul: Remzi Kitabevi; 1982.
3. Kılıçoğlu V. Cerrahiye-i İlhaniye. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.
4. Ünver AS. İstanbulun Zabtından Sonra Türklerde Tıbbî Tekâmüle Bir Bakış. Vakıflar Dergisi 1938;1(1):71-81.
5. Gerke B. Introduction: Challenges of translating Tibetan medical texts and medical histories. In: Ploberger F, editor. Wurzeltantra und Tantra der Erklärungen, aus "Die Vier Tantra der Tibetischen Medizin", Schiedlberg, Austria: Bacopa Verlag; 2012, p. 17-29.

6. Numanoğlu İ. Cerrahiye-i İlhaniye: the earliest known book containing pediatric surgical procedures. *J Pediatr Surg* 1973;8(4):547-8.
7. Büyükcünal SN, Sarı N. Serafeddin Sabuncuoğlu, the author of the earliest pediatric surgical atlas: Cerrahiye-i İlhaniye. *J Pediatr Surg* 1991;26(10):1148-51.
8. Bademci G, Batay F, Sabuncuoğlu H. First detailed description of axial traction techniques by Serafeddin Sabuncuoğlu in the 15th century. *Eur Spine J* 2005;14(8):810-2.
9. Batrel Hf, Yüksel M. Thoracic surgery techniques of Serafeddin Sabuncuoğlu in the fifteenth century. *Ann Thorac Surg* 1997;63(2):575-7.
10. Turgut M. Şerafeddin Sabuncuoğlu (1385-1468) on pediatric skull fractures. *Pediatr Neurosurg* 2008;44(4):264-8.
11. Kafalı H ve ark. Colored illustrations of obstetrics manipulations and instrumentation techniques of a Turkish surgeon Serafeddin Sabuncuoğlu in the 15th century. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol* 2002;105(2):197-202.
12. Bademci G. First illustrations of female "Neurosurgeons" in the fifteenth century by Serafeddin Sabuncuoğlu. *Neurocirugía* 2006;17(2):162-5.
13. Basagaoglu İ, Karaca S, Salihoglu Z. Anesthesia techniques in the fifteenth century by Serafeddin Sabuncuoğlu. *Anesth Analg* 2006;102(4):1289.
14. Kaya ŞÖ ve ark. Were pneumothorax and its management known in 15th-century Anatolia? *Tex Heart Inst J* 2009;36(2):152-3.
15. Oğuz H. History of ophthalmology: A distinguished or extinguished field of scholarly activity? *Acta Ophthalmol* 2009;87(3):359.
16. Sarban S ve ark. Orthopaedic techniques of Sabuncuoğlu in the 15th century Ottoman period. *Clin Orthop Relat Res* 2005;439:253-9.
17. Ganidagli S ve ark. Approach to painful disorders by Serafeddin Sabuncuoğlu in the fifteenth century Ottoman period. *Anesthesiology* 2004;100(1):165-9.
18. Verit A ve ark. Urologic techniques of Serafeddin Sabuncuoğlu in the 15th century Ottoman period. *Urology* 2003;62(4):776-8.
19. Darçin OT, Andaç MH. Surgery on varicose veins in the early Ottoman period performed by Serafeddin Sabuncuoğlu. *Ann Vasc Surg* 2003;17(4):468-72.
20. Elçioğlu O ve ark. Urinary bladder stone extraction and instruments compared in textbooks of Abul-Qasim Khalaf Ibn Abbas Alzahrawi (Albucasis) (930-1013) and Serafeddin Sabuncuoğlu (1385-1470). *J Endourol* 2010;24(9):1463-8.
21. Turgut M. Illustrations of neurosurgical techniques in early period of Ottoman Empire by Serafeddin Sabuncuoğlu. *Acta Neurochir (Wien)* 2007;149(10):1063-9.
22. Elmacı İ. Color illustrations and neurosurgical techniques of Serafeddin Sabuncuoğlu in the 15th century. *Neurosurgery* 2000;47(4):951-4.
23. Koç A, Erginoğlu U, Karaaslan O. Otorhinolaryngological procedures in the fifteenth century in Anatolia. *Ann Otol Rhinol Laryngol* 2004;113(5):414-7.
24. Aygen G ve ark. The first Anatolian contribution to treatment of sciatica by Serafeddin Sabuncuoğlu in the 15th century. *Surg Neurol* 2009;71(1):130-3.
25. Süheyl A. Beş asırlık tıbbi bir kitabımız. *Cerrahname*. İstanbul: İstanbul Belediyesi İstatistik ve Neşriyat Müdürlüğü; 1931.
26. M.T. Enfes bir kitap. *Cumhuriyet* 1931;Tem 23;s. 4.
27. Uzel İ. Şerafeddin Sabuncuoğlu ve Cerrahiyet Al-Haniye eserindeki dişhekimliği bilgileri. *Türk Kültürü* 1975;147:172-80.
28. Sarı N. Cerrahiyetü'l Haniye'de dağlama yoluyla "mâl-i hülyâ" tedavisi ve akupunktur yöntemi ile karşılaştırılması. *Gevher Nesibe Sultan Anısına Düzenlenen Şerafeddin Sabuncuoğlu Kongresi (Kayseri, 14 Mart 1985) Tebliğleri*; 1985; Mart 14; Kayseri, Türkiye. Kayseri: Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları; 1988.
29. Bayat AH. Türk tıp tarihinde akupunktur ve moksa (dağlama) tedavisi. *Gevher Nesibe Sultan Anısına Düzenlenen Şerafeddin Sabuncuoğlu Kongresi (Kayseri, 14 Mart 1985) Tebliğleri*; 1985; Mart 14; Kayseri, Türkiye. Kayseri: Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları; 1988.
30. Keskinbora HK. Şerafeddin Sabuncuoğlu'nun Cerrahiyet-ül Haniye kitabında göz hastalıkları konuları. *Lokman Hekim Journal* 2013;3(2):16-24.
31. Uzel İ. The Ottoman-Turkish Dentistry. In: Kemal Çiçek, editor. *The great Ottoman-Turkish civilisation. Volume 3 - Philosophy, science and institutions*. Ankara; Yeni Türkiye: 2000. pp: 455-70.
32. Uzel İ. Amasyalı hekim ve cerrah Sabuncuoğlu Şerafeddin (1385-1470?). Ankara; Amasya Valiliği: 2004.
33. Bayat AH. Cerrahiye-i İlhaniye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. VII, 1992, s. 420.
34. Acar HV. Acupuncture points in the book of Şerafeddin Sabuncuoğlu, a 15th century Turkish physician. *Acupunct Med* 2015;33(1):72-76.
35. Naderi S, Acar F, Arda MN. History of spinal disorders and Cerrahiyetül Haniye (Imperial Surgery). A review of a Turkish treatise written by Serafeddin Sabuncuoğlu in the 15th century. *J Neurosurg* 2002;96(3 Suppl.):352-6.
36. Hiçdönmez T, Özek MM. Hydrocephalus in Sabuncuoğlu's textbook of surgery: Cerrahiyet'ül Haniyye. *Childs Nerv Syst* 2006;22(6):545-6.

37. Er U, Pamir MN. Ottoman surgical treatises and their influences on modern neurosurgery in Turkey. *World Neurosurg* 2013;80(6):e165-9.
38. Senayli A, Aksu M, Atalar M. A circumcision method in an old surgical textbook (Cerrahiyetül Haniyye): reminding of a forgotten procedure. *Urol J* 2014;11(3):1731-4.
39. Bekraki A, Görkey Ş, Aktan Ö. Anal surgical techniques in early Ottoman period performed by Şerefeddin Sabuncuoğlu. *World J Surg* 2000;24(1):130-2.
40. Oguz H ve ark. Ophthalmic techniques described by Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468 AD). *Clin Experiment Ophthalmol* 2004;32(2):192-5.
41. San İ, Oğuz H, Kafalı H. Colored illustrations of pediatric otorhinolaryngologic surgical techniques of a Turkish surgeon, Serefeddin Sabuncuoğlu, in the 15th century. *Int J Ped Otorhinolaryn* 2005;69(7):885-91.
42. Verit FF, Kafalı H. The oncologic surgery of Serefeddin Sabuncuoğlu in the 15th century. *Eur J Surg Oncol* 2005;31(7):803-4.
43. Doğan T, Bayramiçli M, Numanoğlu A. Plastic surgical techniques in the fifteenth century by Serafeddin Sabuncuoğlu. *Plast Reconstr Surg* 1997;99(6):1775-9.
44. Dinc G, Yıldırım İ. First colored illustration and detailed description of hermaphroditism by a Turkish surgeon, Serefeddin Sabuncuoğlu, in the 15th century. *Ann Plast Surg* 2007;59(6):720-2.
45. Sabuncuoğlu O. Early color illustrations of psychiatric treatment methods, as drawn by physician Serefeddin Sabuncuoğlu (1385-1470). *Am J Psychiatry* 2006;163(12):2071.
46. Kendirci M ve ark. Urogenital surgery of the 15th century in Anatolia. *J Urol* 2005;173(6):1879-82.
47. Turgut M. Surgical instruments utilized in foetal hydrocephalus to prevent the mother's death at the time of Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468 AD). *Childs Nerv Syst* 2008;24(7):783.
48. Kadioğlu NS, Ögenler O, Uzel İ. Şerefeddin Sabuncuoğlu's drawings of gynecologic-obstetric instruments. *Turk J Med Sci* 2011;41(1):1-5.
49. Wilson GA. An eye on the past. *Clin Experiment Ophthalmol* 2004;32(2):121-2.
50. Oguz H. Comment on 'An eye on the past'. *Clin Experiment Ophthalmol* 2005;33(3):337.
51. Sabuncuoğlu O, Ekinci Ö. Re: Illustration by Serefeddin Sabuncuoğlu as the cover art of the 15 May 2007 issue of *Clinical Infectious Diseases*. *Clin Infect Dis* 2008;47(1):146.